

<http://rcin.org.pl>

POPIS PUBLICZNY UCZNIÓW
SZKÓŁ DEPARTAMENTOWYCH
WARSZAWSKICH

POD DOZOREM XX. PIIARÓW

*Odbywać się będzie Dnia 22. 24. 25. 26. Lipca z rana
od godziny 8. do 1..*

NA KTÓRY ZAPRASZA

PRZESWIETNĄ PUBLICZNOŚĆ

IMIENIEM NAUCZYCIELI Y UCZNIÓW

X. STEFAN SAWICKI

Rektor Szkół.

W WARSZAWIE 1816. R.

INSTITUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA

00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72

Tel. 26-68-63

<http://rcin.org.pl>

20.043

Rok piąty upływa, iak Szkoła tuteysza pod dozorem Xie' y Piiarów będąca, Wyrokiem Naywyższej Władzy krajowey oświecenia publicznego pod dniem gтым Sierpnia 1811 roku w rządzie Szkół Departamentowych umieszczoną została. W Programmatach czteroletnich tey Szkoły wydawanych w celu zdania sprawy z prac Nauczycielskich przed Wysoką Władzą Edukacyyną i Prześwietną Publicznością, w czasie rocznego popisu okazało się, iakie jest tey Szkoły urządzenie, i iakie dotąd zachodziły przeszkody wewnętrzne i zewnętrzne do zaprowadzenia potrzebnego w nięj porządku. Przeszkody takowe tamujące pomnażanie się usiłowań użytecznych Instytutu Szkolnego, prócz natłoku młodzieży i zostawiania oney bez dozoru domowego, mają ieszcze obfite źródło dla siebie w rozmaitości wychowania i początkowey nauki, z jakimi młodzi z domu do Szkół publicznych przychodzą. Wychowanie to iak wielki ma wpływ na dobro powszechnie i szczególne, i iak ważnem jest między ludźmi zatrudnieniem, zdawało się nam rzeczą z wielu względów potrzebną umieścić w ninieyszyn Programmacie stosowny do tego wyimek uwag z dzieła pod napisem: Zasady Edukacyi i Instrukcyi podług Niemeyera.

„Prawda jest niezaprzeczoną, wielu wieków, Narodów i dobrze myślących Osób wsparta doświadczeniem i powagą, iż szczęśliwość kraiu i dobry wewnętrzny w nim porządek zasądza się na rozsądnem wychowaniu młodzieży. Niknie widocznie naydoskonalszych praw powaga, iesli Obywatel do ich przestrzegania, słuchania i pełnienia obowiązany, zaraz w młodości nie ma wpoionego sobie uczucia, iż znać potrzebę prawa i o iego wypełnienie usilnie starać się powinien. Co za obfite korzyści spływają dla dobra owego Narodu, gdzie iakiegokolwiek rzędu nauczyciele, wszyscy iednemiż myślami zaięci,

wszyscy powodujący się szlachetnemi iednóżyże wartości zdaniaimi, uważaia młodzieź pod swoim dozorem będącą iako skarb naydroższy, z którego Narod ma czerpać w latach późniejszych, moc swoię, radę skuteczną i dzielną w interesie publicznym podporę! Niech głucha niewiadomość w skrytości zagrzebie całe owego nauczyciela staranie, który przyymuiąc świętą kształcenia młodego powinność, i siebie samego i powierzonego sobie młodzieńca oddzielnie od Narodu uważa! Przysnać należy, iż rozliczne nauki i umiętności sa wspólnem dobrem dla wszystkich okręgu ziemskiego mieszkańców, w którym wszyscy iedenże cel upatruia, i na tych samych wspieraią się zasadach, a zatém ścisły wzgląd nie iest potrzebny, w jakim miejscu lub przez kogo udzielane bywaia. Lecz nadanie charakteru narodowego, wpoienie miłości oyczyzny, dobra publicznego i wielu szanownych cnót obywatelskich i domowych, interesownych dla szczególny społeczności Osób, i z mocną duszy energią koniecznie wymaga.

„Grubá iest bardzo wielu omyłka sądzających, iż do początkowey Edukacyi dzieci na pomiernym nawet przewodniku, a co większa nie wiele mającym zdatności przestać można. Zdanie takowe plodem iest wielkicy bardzo liczby Osób, których znaiomość nie wiele wyobrazeń rzeczy zajmuie, a które rozciągaiąc się pospolicie do pierwszych potrzeb przyrodzenia, do obszerniejszego zglębiana rzeczy mało co albo żadnych nie nastroczaią pobudek. Lecz prawdziwego oświecenia przyiaciel, znaiąc dostatecznie, iak wielką troskliwość mieć należy w wyborze mamek i piasunek przez wzgląd na przyszłe dobro dziecięcia, gruntownem ukształceniem duszy zaięty, iak naymocieniy iest przekonanym, iż wielki wpływ maia do dalszych usiłowań w udoskonaleniu Człowieka pierwsze umysłowi udzielone wrażenia. Nigdy przeto nie powierzy duszy młodocianej, dozorowi osoby, która mało ma, albo niedokładne lub błędne rzeczy poznanie, która między rozwiianiem się władz ludzkich żadnego nie zna porzadku, która w działania duszy

nie wchodzi, ani środków ułatwiających ięj ukształcenie obić i przytłosować do praktyki nie umie.

„Každy stan i obowiązek, czy dobrowolnie przez nas samych obrany, czy włożony na nas przez społeczność, pewny zdatności i pewnego usposobienia wymaga. Stan nauczycielski, iako niepospolite dzieło, bo ukształcenie człowieka na celu mający, na pomierném usposobieniu się żadną miarą przestawać nie może. Prócz niepospolitych. ieśli to byđź może, ciała własności, mówi Gedike w jedney swoiey o sposobie uczenia rozprawie, pożądana są w nauczycielu rozliczne duszy i serca przymioty, z którymi człowiek do stanu nauczycielskiego rodzić się powinien. Owa żywość z wytrzymałą cierpliwością połączona, która w rozpoczętym swoim zamiarze nigdy nie ułtaie;—ów duch przenikliwy obeymujący całą obszerność umiejętności, i oraz najmniejsze iey szczegóły i cząsteczki, a według potrzeby do pojęcia ucznia swojego z rzeczą i sposobem mówienia przytłosować się mogący;—ów talent szacowny zgadywania z samey twarzy i oczu, iakie przymioty dusza młodego posiada, lub iaką skrytością i życzeniem serce onego iest zajęte;—ów sposób postępowania z uczniami, przez który łagodność z powagą złączona nie odeymnie wprawdzie młodemu poufałego przystępu we wszystkich zdarzeniach, lecz oraz o winnym dla nauczyciela uszanowaniu zapominać nie dozwala;—ów duch patriotyczny dobro powszechne iedynie mający na celu, dla którego pomnożenia przez dobre oświecenie zrzeka się własney korzyści i rozrywki i prawie sam o sobie zapomina, byleby uczeń z radością w dobrem czynił postępek;—ów chwalebny zapał do całej nauk rozciągłości, ich mocne obięcie i równy dla wszystkich szacunek,—owa stateczność w pracy zadnymi przeszkodami nieufraszona, chociaż z tępeimi dowcipami i zbałamuconą młodzieżą walczyć przypadnie;—ów zwrotny duszy charakter do nagłych wypadków i zdarzeń szczególnych przytłosować się umiejący, czy to łagodność okazać, czy ton surowszy przybrać należy;—owa duszy nadzwyczajna przytomność przy wszelkich z uczniami

pracach i zabawach, aby wzbudzona uwaga rzadko kiedy odbiegała na stronę, lub odwiedziona aby powracała z łatwością do swego zamiaru, — owo szlachetne uczucie, aby chroniąc się w postępowaniu pięszoty i miękkości, ducha grubiańskiego rządzonego od gwałtownych i porywczych namiętności nie przybierać, — ów nareście gieniusz wspinały, żadnym opaczny sądzeniem. żadną czarną potwarzą, żadnymi przesadami, żadną niewdzięcznością, żadną podłą intrygą, żadnym widocznym nawet od nierozsądnych Osób skrzywdzeniem niedający się w swojej pracy wstrzymać lub osłabić. Otoż krótki obraz przymiotów dobrego nauczyciela, z którymi do swego stanu przychodzić powinien, jeśli pragnie pożytecznie służyć swojej Ojczyźnie.

„Lecz przebóg! jakim nieszczęsnym dzieie się zdarzeniem, iż Osoby w innym względzie mniej użyteczne krajowi, lub wcale niezdolne do innej jakiegokolwiek usługi, są tego przekonania, iż do stanu nauczycielskiego dosyć w sobie mają zdatości! Skoro takie Osoby chociaż niedoskonale czytać, pisać i cokolwiek liczyć umieją, odważają się bezczelnie sobie pochlebiać, iż być mogą przewodnikami dzieciom i młodzieży w początkowym ich usposobianiu do nabycia gruntownego oświecenia, do którego przez Edukacją i Instrukcją nauczyciele uczniów swoich doprowadzić powinni. Lecz jakież skutki ciemnego ich dozoru? Oto młodzież znamięmną mnożym najfalszywszym wyobrażeń, związku między rzeczami obić, ani w przyzwoitym stanie onychże uważać nie może. Co większa sposób ich postępowania zasadzony na własnym przywidzeniu tłumi łatwość rozwijania się wrodzonych przymiotów, i wszelką młodemu w dochodzeniu prawdy odejmuje ciekawość. Bałamutne pierwszych lat wieku ludzkiego przewodnictwo tworzy niekończoną liczbę głów bez rozsądku, ślepych niewolników zdania cudzego, nic własnym rozumem rozpoznać i ocenić nieumiejących, których człowiek pospolity, bez żadnej nabytej wiadomości za cudzą pomocą, zdrowym sądziem o rzeczach częstkroć przechodzi.

„Zadną więc miarą ważnego obowiązku kształcenia człowieka nikt przyymować nie powinien, koinu i natura sama potrzebnych do tego nie udzieliła przymiotów, i kto przez zebrane wiadomości do oświecenia rozumu i poznania władz duszy i ciała wiodące, sam się podług potrzeby nie usposobił. W różnych sztukach i do użytku ludzkiego służących i ręcznych zabawach, samo ćwiczenie się sposobniejszym go czyni, i do pewnej doskonałości prowadzi; lecz stan nauczycielski rozlicznych poprzedniczych wiadomości, dokładnego poznania natury człowieka, zupełnego nad swemi namiętnościami pañowania wymaga. Inaczej bowiem zabierając się do tćy ważnej w ludzkiej społeczności usługi, i chcąc przez praktykę tego obowiązku z błędami rozlicznemi połączoną, wprawy i pewnej doskonałości dostąpić, zawód nienagrodzony, hańbę dla nas za sobą wiodący, bez wątpienia sprawimy. Trzeba więc dla własnego oświecenia pierwćy niemało zażyć mozołu, i długo siebie samego, i obowiązek nauczycielski rozważać, nim odważymy się w tym przykrym, a częściokroć mniey cenionym prac wydziale, zabiegi nasze i usiłowania dla społeczności poświęcać.”

Popis publiczny w tym roku zacznie się Dnia 22. Lipca o godzinie 8. z rana, w którym złożą Examen maturitatis słosownie do przepisów, Uczniowie dwuletni Klasy VI. następujący: Andrzej Kucharski z Kaliskiego, Michał Olędzki z Łomżyńskiego, Ignacy Macieiwski z Kaliskiego, chcący się na Nauczycielów sposobić; Andrzej Trzciniński z Płockiego mający chęć doskonalenia się w Fizyce i Matematyce; Teodor Urbanski z Kaliskiego, Szymon Krępowiecki z Warszawy, Mateusz Domański z Warszawskiego, Łukasz Chrzanowski z Kaliskiego, Klemens Zieliński z Warszawskiego, Ignacy Miłkowski z Ra-

domskiego Departamentów, udać się mają do Szkoły Prawa i Administracji.

Gdy dla szczupłości sali popisowey i wielkiej liczby Uczniów trzy Klasy niższe razem zgromadzone bydź nie mogą, Popis zatém Uczniów Klass wszystkich odprawi się w następującym porządku:

We Srzędę Dnia 24. Lipca od godziny 8. z rana do godziny 1. po południu. Uczniowie Klasy I. i II.

We Czwartek Dnia 25. Uczniowie Klasy III. i IV.

W Piątek Dnia 26. Uczniowie Klasy V. i VI. w czasie wyżej oznaczonym.

Przy końcu Popisu po przemowie mianey przez Rektora Szkoły, nastąpi rozdanie nagrod w Laurach i Xiążkach Uczniom zasłużonym, tudzież czytanie pochwał Uczniów celujących obyczajami, pilnością i korzyścią z nauk odniesioną. — Poczém trzy Uczniowie dwuletni Klasy VI. oddalający się ze Szkoły złożą uczucia swoiey wdzięczności Naywyższej Władzy nad oświeceniem publiczném przełożoney i swoim Nauczycielom.

Nakoniec w Sobotę to iest D. 27. z rana zakończy się bieg nauk roku terażniejszego przez spowiedź i kommunią S. i Te Deum laudamus.

I.

NAUKA RELIGII Y OBYCZAIOW

KLASSA I. Nauka Religii wykładana była w dwóch godzinach na tydzień podług części pierwszey katechizmu X. *Fleurego*. Przytém opowiadano Dzieie ludu Izraelskiego. — Obiaśniano z Nauki Obyczaiowey : o posłuszeństwie, pracowitości, ochędostwie i t. d.

KLASSA II. W obudwóch oddziałach tęj Klasy objaśniano Uczniom część drugą Katechizmu X. *Fleurego*. — Przy czém czytano Obyczaje Izraelitów. — Co do nauki Obyczaiowey, wykładano materye: o cierpliwości, ludzkości, dobręj sławie i t. d.

KLASSA III. W wykładaniu tajemnic i zasad Religii, trzymał się Nauczyciel Katechizmu X. *Fleurego* i Montpeliańskiego, obeznał uczniów z tēm wszystkiēm co sie tyczy Religii do przyścia Jezusa Chrystusa, którego Zycie czytali i opowiadali. — Z nauki Moralney. O cnotach Towarzyskich i występkach im przeciwnych rzeczy istotniejsze Uczniom wykladał.

KLASSA IV. Zasady Religii wykładano Uczniom podług części drugięj Katechizmu większego X. *Fleurego*. Przy tēm czytane były Obyczaje dawnych Chrześciian.

KLASSA V. i VI. Po przypomnieniu prawidel i obowiazków religijnych wykładanych w Klasykach niższych, przytąpił Nauczyciel do obszerniejszego wykładu siedmiu Sakramentów. Potēm

tłumaczył nauki o Modlitwie i Ofierze Mszy S. Do czego używał trzeciej i czwartej części Katechizmu Montpeliańskiego. Nadto wykładał Ewangelia S. Mateusza.— w Niedziele i Święta Uczniowie Klass wszystkich miewali Naukę Religii przez półgodziny.

II.

JĘZYK POLSKI.

KLASSA I. Początkowo zatrudniano Uczniów tej Klassy czytaniem w celu tym, aby głos swój zastosować mogli do myśli i czucia w mowie zawartego. Do tego użyto książki pod tytułem: Nauka czytania, iako też i Baiek Krasickiego. Wskazane miejsca do czytania, mieli sobie objaśniane i opowiadane, poczem sami treść tychże powtarzali. Piękniejszych wyimków na pamięć uczyli się dla wprawy w deklamacyą, który sposób był okazany.—Z Grammatyki na tę Klasę przepisanej, wyłożono Uczniom ośm części mowy, a mówiąc o Imieniu i Słowie, dano poznać formy przypadkowania i czasowania. Nakoniec dana była krótka nauka o składni szyku, zgody i rzędu. Na ćwiczenia prywatne wypisywali z książki miejsca czytane i objaśniane, potem pisali formy przypadkowania ze stopniami i czasowania, daley rozbiór wyrazów, nakoniec układali na piśmie rzeczy opowiadane.

KLASSA II. W dwóch oddziałach tej klasy opowiadano Uczniom cechy rodzajów imion Polskich, stopniowanie przymiotników, postaci grammatyczne, uwagi nad przypadkowaniem.—Czytali, rozbięrali, i dla wprawy w deklamacyą, uczyli się baiek Krasickiego, Naruszewicza, pieśni Karpińskiego, śpiewów narodowych, i rozmów.—Na domowe zatrudnienia zamieniali wiersze na prozę, pisali powieści słyszane w szkole lub z własnej głowy, listy w potocznych materyach. W poprawianiu tych robot szczególniey Nauczyciele zwracali uwagę Uczniów na prawdziwość myśli i pisownia.

KLASSA III. Nauczyciel powtórzywszy wiadomości w klasie poprzedzającej nabyte, rozbierał z grammatyki na tę klasę przeznaczony rozdział: o wewnętrznym wyrazów znaczeniu, źródłostwie, słoworodzie, składni, uwagi nad wierszopiskiem polskim w tej Grammatyce umieszczone, i o pożyteczności czytania książek. — Z wzorów literatury Polskiej, czytali i deklamowali: Pasterz do owieczki straconej. Pacierz Staruszka. Na śmierć Seweryna Kochowskiego. Przekleństwo na złych obywatelów i zdrajców oczyzny. Przeciw pojedynkom. O szczęśliwości. Prywatnie pisali listy z doniesieniem o znakomitym jakim przypadku, z prośbą, podziękowaniem, powinszowaniem. Naśladowali rzeczy czytane lub naznaczone na deklamacją, czynili opisy historyczne.

KLASSA IV. W tej Klasie powtórzył Nauczyciel naukę o iloczasię polskim, zajął się nad wierszopiskiem zewnętrznym; poczem dał Uczniom poznać prawidła Sielanek, Satyr, Pieśni, Elegji, Baiek, Epigramatów. Wymieniał przy tem pisarzy starożytnych cudzoziemskich, szczególniej oczyfitych sławnych z tych gatunków poezji; czytał z nich znaczniejsze wymki i na deklamacją naznaczał; niektóre także z poematów Epicznych. — Z przypisów do Grammatyki na Klasę trzecią, mieli wyłożone zasady i okoliczności przenośni. — Mówił potem o stylu w ogólności, o potrójnym jego podziale, i niektórych własnościach każdego wszczęgólności; o zaletach stylu listowego, o przepisach które się tyczą rozmów. Prawidła popierał wzorami wyjętymi z pisarzy oczyfitych. Na domowe zatrudnienia naznaczano listy w ważniejszych materyach, supliki do Władz krajowych, opisy tak z własnej głowy, jako i tłumaczone lub naśladowane z Francuzkiego, krótkie odezwy. Do Poezji w przełożeniu Sielanki pod tytułem Młody pasterz dobroczynny, i w materyach do woli zoflawionych, Uczniowie się swoich doświadczali.

KLASSA V. Stosownie do Planu co do mowy niewiązanej dawszy Nauczyciel wyobrażenie Wymowy i Retoryki, wystawi-

wszy stan wymowy u Greków i Rzymian, tudzież w czasach późniejszych u różnych Narodów, okazawszy zasady iey i ponocy, mówił o trzech rodzajach wymowy i o stylu historycznym: do przepisów i uwag łącząc przykłady wybrane z różnych Autorów. Co do mowy wiązanej, okazał naturę Poezyi liryczney i Komedyi, wyłożył przepisy w tych gatunkach i wzory obiaśniat. Mieysca wyborniejsze wskazując Uczniom zalecał uczyć się onych na pamięć, Na zatrudnienia domowe naznaczał do pisania mowy w różnych materyach: pisanie zaś wierszy własnemu wyborowi Uczniów zostawił. — Przeczytał po łacinie Komedię Plauta pod tytułem *Captivi*, wprawiając Uczniów w prawdziwe na polski ięzyk przekładanie. Nakoniec dał wiadomość o Rymotwórcach Polskich, szczególniej co do Komedyi i Poezyi liryczney.

KLASSA VI. Podług Planu Nauczyciel wyłożył zasady wymowy naradney, sądowey, kazalney i chwálney. Okazał naturę Traiedyi, Épopei i Poezyi dydaktyczney: czytał wzory słosowne do matery traktowanych. — Na prywatne zabawy rozmaite temata do mów naznaczał. — Co do wiersza, wolność każdemu z Uczniów zostawiał doświadczenia swoiey zdatności. Dla wprawy w styl Polski czytał w ięzyku łacińskim i na polskie przekładał Traiedię Seneki pod tytułem: *Medea*. — Wymienił Epoki Historji Literatury Polskiey. — Mówił o stanie wymowy i o Mowcach w narodzie Polskim. — Czytał życie literackie Kołłątaia i myśli Dantyska o pismach Polskich.

III.

L A N G U E F R A N Ç A I S E .

PREMIERE CLASSE. On a commencé par développer les principes de la lecture en faisant connaître aux élèves de cette classe la véritable prononciation de chaque lettre, celle des voyelles longues et brèves, les différents accens, le tréma et l'apostrophe. Parvenus à assembler les lettres et à lire, les

écoliers ont appris à connoître le rapport des noms avec les terminaisons des cas Polonais et à conjuguer des quatre manières les auxiliaires avoir et être. Quelques dialogues faciles et de petites fables expliquées mot-à-mot ont servi à former la prononciation.

SECONDE CLASSE. Les Ecoliers de cette classe ont été exercés dans la lecture suivie en appuyant sur les règles de la bonne prononciation. Pour commencer, à donner les premiers élémens de la Grammaire, on a indiqué les différentes parties du discours, ensuite on a traité de l'article, de la division du nom et des quatre conjugaisons régulières. L'analyse de quelques morceaux et la traduction du français en polonais ont donné occasion de faire l'application des règles. Des dialogues appris par coeur, des anecdotes et des fables contenues dans le livre destiné pour cette classe ont été expliquées et traduites pour servir ensuite d'exercice de la mémoire. M. Danelle a été chargé de l'enseignement de ces deux classes.

TROISIÈME CLASSE. Pour mettre les Elèves de cette classe à même de traduire avec facilité des thèmes à leur portée, du Polonois en français, on a tâché de leur donner une connoissance suffisante des cinq parties du discours qui sont susceptibles de divers changements; outre cela, ils ont conjugué de mémoire et par écrit plusieurs verbes réguliers; des lectures suivies accompagnées d'une traduction verbale, et des morceaux de poésie tirés de différents auteurs ont servi à les exercer et à former autant que possible leur prononciation.

Mr *Metthey* a été chargé de l'enseignement dans cette classe et dans la suivante.

QUATRIÈME CLASSE. A un développement complet de toutes les parties du discours, on a joint la conjugaison des verbes irréguliers, la formation, l'emploi et la concordance

des temps, et on a fait connoître aux Elèves la signification des adjectifs selon qu'ils sont placés avant ou après le substantif. Afin de leur donner une idée du style épistolaire et de la manière de narrer, on leur a fait traduire en françois différentes lettres polonoises, ainsi que plusieurs contes de Krassicki; de plus ils ont orné leur mémoire de divers morceaux en vers qu'ils ont récités et traduits dans leur propre langue.

CINQUIEME CLASSE. — Pour se familiariser avec la langue française, les Elèves ont fait des narrés, d'abord de vive-voix, puis par écrit: cet exercice en donnant lieu a toutes sortes de remarques, a servi autant à corriger leur prononciation, qu'à leur faire sentir les différentes significations que peuvent prendre les mots, soit au propre, soit au figuré, selon le tour de la phrase, et selon même la nature de l'idée qu'on veut rendre. En traduisant une comédie du polonais en français, ils ont été obligés de comparer les deux idiomes et cette comparaison grammaticale, sur laquelle nous nous sommes principalement arrêtés pendant la correction, les a mis à portée de distinguer ce qui caractérise le génie des deux langues. En outre, après avoir rédigé quelques notices littéraires sur les poètes qui ont fait des Epîtres, ils en ont lu et traduit plusieurs et ont appris celle au peuple par Thomas.

SIXIEME CLASSE. — Il s'agit ici, non seulement d'accoutumer les Elèves à parler français et de leur faire connaître les plus belles productions de la littérature, mais encore de former leur goût par la critique, et sur-tout de châtier leur style; de leur apprendre à donner de l'âme à leurs pensées par la force et les grâces de l'expression. C'est en visant à ce but, que nous avons fait des narrations et des traductions..., que nous avons traité de l'Ode et des poètes lyriques...

Emmanuel Aimé Cochet n'a été chargé de l'enseignement dans ces deux dernières Classes que depuis le mois de Mars, et à raison seulement de trois heures par semaine dans chacune.

IV.

DEUTSCHE SPRACHE.

ERSTE KLASSE. Durch Diktirung einzelner Wörter als ganzer Sätze suchte der Lehrer den Schülern eine reine und deutliche Aussprache beizubringen; dann wurde richtiges, Lesen und Verstehen des Gelesenen, zum Grunde gelegt, zu welchem Behufe man Fischers Lesebuchs 1ter Theil anwandte. Viele indemselben befindlichen Stücke, so wie auch andere diktirte leichte Fabeln sind auswendig gelernt und hergesagt worden. Aus der Grammatik des Kamiński machte man ihnen die Abänderung der Haupt-Bei- und der drei Hülfzeit wörter Haben, Werden und Seyn bekannt.

ZWEITE KLASSE. In beiden Abtheilungen dieser Klasse verbreitete sich der Lehrer nach Wiederholung des in erster Klasse Vergetragenen über die weit läufigere Auseinandersetzung der Haupt- und Beiwörter, Steigerung der letztern, der einfachen, zusammen gesetzten, und zurückkehrenden regulären Zeitwörter, worin die Schüler durch häufig gegebene Beispiele geübt wurden. Aus erstem Theile der Sulzerschen Wypisy sind viele Stücke gelesen, grammatisch analysirt und ins Polnische übersetzt, mehrere derselben, vorzüglich poetische Fabeln ins Gedächtniß geprägt und in der Klasse deklamirt worden. Aus dem Lehrbuche. Zbiór Nauki Obyczajowey i Chrześcijańskięy, übersetzten sie einige der leichtesten und ihnen schon in der Muttersprache verständlich gemachten Paragraphen in die Deutsche. Zur Uebung in der Orthographie wurden selbige zu Hause schriftlich übersetzt, in der Klasse von den Schülern an der Tafel verbessert und dann ins Reine geschrieben. Um ihnen zugleich Leichtigkeit im Ausdrucke, oder eine Vorbereitung zum geselligen Umgange

zuverschaffen lernten sie die in origer Grammatik befindlichen Gespräche nach vorhergegangener Erklärung auswendig.

DRITTE KLASSE. Der Lehrer übte die Schüler in der Abänderung der irregulären Zeitwörter, und erläuterte ihnen dann die Regeln von den Vorwörtern. Gelesen und übersetzt wurde größtentheils die zweite Abtheilung erwähneter *Wypisy*, viele derselben sind, um Geläufigkeit in der Aussprache zuverschaffen, auswendig gelernt, und hergesagt worden. Durchs Niederschreiben des aus dem Lehrbuche o *Cnotach towarzyskich* in der Klasse mündlich Uebersetzten, wie auch abwechselnd der *Billets*, welche sie nach Vorlesung und Erklärung des Inhalts zu Hause aufsetzten, derer Fehler einzeln in der Klasse vorgezügelt, dann an der Tafel verbessert und hernach dem Lehrer zur Durchsicht eingehändigt wurden, suchte man die Schüler allmählig in der Orthographie und im Style zu üben.

KIERTE KLASSE. Der Gegenstand des Unterrichts waren ausführliche Erklärung syntaktischer Lehren des dritten Abschnitts, Uebersetzung prosaischer und poetischer Stücke aus dem zweiten Theile der sulzerschen Vorübungen, deklamatorischer Vortrag, vieler derselben, Verdeutschung einiger schwerern Paragraphe aus oben erwähntem Lehrbuch: O *cnotach towarzyskich*, und Briefe, die sie zu Hause ausarbeiteten, und zur Verbesserung einreichten.

FÜNFTTE KLASSE. Der Lehrer ertheilte den Schülern Literarnotizen über die ältern und vorzüglich die neuern Dichter, erklärte die üblichen Verse ihrer Werke und wählte mehrere in den beiden ersten Theilen des Poelitzschen Handbuchs der Literatur befindlichen Bruchstücke aus,

aus, die sie übersetzten, und zum mündlichen Vortrage dem Gedächtnisse einverleibten, auch übertrugen sie aus polnischen Schriftstellern ins Deutsche. Ihre schriftliche Ausarbeitungen bestanden in Briefen, Erzählungen, Beschreibungen u. s. w.

SECHSTE KLASSE. Aus Eschenburgs Lehrbuch der Wissenschaftskunde sind die Abschnitte von den philologischen, historischen, philosophischen, mathematischen und physikalischen Wissenschaften umständlich vorgetragen, dann viele Fragmente der letztern beiden Theile des Politischen Handbuchs von den Schülern übersetzt, einige auswendig gelernt und deklamirt worden. Zu Stylübungen dienten ihnen Themata verschiedenen Inhalts, oder Uebersetzungen aus lateinischer und polnischer Sprache.

V.

L I N G U A L A T I N A .

CLASSIS I. Magistri Jasiobędzki opera didicerunt pueri prosodice legere; nomina, pronomina verbave regularia flectere. Ex Tirocinio linguæ latinæ transtulerunt in polonicum sententias omnes, et subsequentes fabulas, intellectu faciliores: quas grammatice examinatas memoria complexi sunt. Exercitii privati causa scripserunt declinationes et conjugationes.

CLASSIS SECUNDA. Ordinum duorum. Repetitis Classis primæ elementis, progressi sunt in ordine utroque Moderatores Wolicki et Roszkowski ad exponenda grammatices capita de generibus nominum—de gradibus comparationis—de declinatione græco—latinarum vocum et conjugatione verborum irregularium et deponentium. Quod ad conversionem attinet;

pertractatæ fuere methodo sueta, Tirociniæ narrationes plurimæ: quarum suavissimæ memoriter recitandæ positæ. Ut in construendis rite vocabulis exercitium atque consuetudinem tiro-nes caperent, transferebant privatim e vernacula in latinam linguam fragmenta historica.

CLASSIS TERTIA. Quum et hic rudimenta rerum grammaticarum retractasset Magister Modzelewski, exposuit Etymologiam vocum, nec non constructionem, quam ajunt minorem. In Selectorum parte priori convertit cum discipulis multa ex Aurelio Victore, Eutropio, Curtio, Cornelio Nepote et Julio Cæsare: qui iidem laudatiora quæque memoriæ imprimere et declamare studuerunt. Præterea quavis septimana polonica ad regulas traditas adaptata latine reddebant.

CLASSIS QUARTA. Sex in hebdomade horis explanavit Magister Petrykowski Grammatices syntacticæ canones de regimine verborum, nominum, participiorum, interjectionum, usu Ablativi absolute positi et dependentia: itemque Prosodiæ leges de signis quantitatis syllabarum; de vocali ante vocalem et diphtongo; de positione; de derivatione et compositione; de præterito et supino: de incremento et terminatione; de figura, natura et auctoritate; de pedibus, cæsuris, carminibus eorumque speciebus præcipuis. In Selectorum ex Auth: latinis parte posteriori præmissa cujusque authoris volvendi biographia, interpretati sunt adolescentes Latinarum litterarum cupidi de bello Catilinario Sallustii et historiarum Livii capita multa; ex Suetonio cædem Cæsaris, tum Neronis et Titi Imperatorum indolem: ex Plinio Majore capita tria, ex Minore vero Epistolas duas: ex Ovidio de senectute, ex Virgilio de felicitate vitæ rusticæ et sene Tarentino: ex Janitio Libri Tristium Elegiam secundam. Memoria autem complecti et declamare studuerunt e Sallustio orationem M. Portii Catonis, qua sententiam Cæsaris de conspirationis Catilinariæ sociis refellit: e Livio orationem Publii Scipionis Majoris ad milites seditiosos: ex Ovidio narra-

tionem de serpente a Cadmo interfecto: ex Virgilio descriptionem tempestatis in mari: ex Horatio, denique vitæ rusticæ laudes, Accedit et historia Deorum gentilium, quæ secundum Panheum Mythicum Francisci Pomey tradita fuit. Quo accuratius tirones præcepta syntaxeos perciperent, transferebant singulis septimanis bis e patrio in latinum idioma narrationes historicas.

CLASSIS QUINTA. Juvenibus ordinis istius exposuit Magister Petrykowski methodo usitata: 1. Ciceronis orationes pro M. Marcello, pro Lege Manilia et in Catilinam primam; nec non Epistolas ad familiares lectissimas. 2. Cæsaris Commentariorum de bello civili Librum primum. 3. Virgillii Eclogas quinque et Georgicorum Librum primum fere totum. 4. Horatii Satyras Libri primi quinque et secundi unam. 5. Ovidii Metamorphosium Librum primum integrum, ex reliquis nonnulla. Ex demonstratis proferre possunt memoriter orationem Ciceronis pro M. Marcello; Eclogam IV. Virgillii; Satyræ III. et X. Libri I. Horatii; Fabulasque Transformationum Ovidii venustiores. Dicendi autem scribendive exercitium ita institutum erat, ut studiosa juvenus prælectorum alia extemplo in Schola, alia prævia meditatione domi latine redderet, aut narrationes vitasque illustrium Virorum ex Crasicio in latinum transferret.—

Idem Magister notitiam Antiquitatum Græcarum in hac Classe tradidit.

CLASSIS SEXTA. Alumnis classis hujus Magister Roszkowski una cujusvis septimane hora illustravit magnam partem Philippicæ II. Ciceronis in Antonium. Item Orationem Sallustii in Ciceronem ac Ciceronis in Sallustium. Prestantiora ex his Orationibus loca declamare ac in patriam linguam explicata relegere sunt parati. — Altera cujusvis Septimane hora destinata erat lectioni Libri I. et II. Quintiliani. Præterea legebantur Orationes selectiores Livii. — Liber Ciceronis de amicitia. — Liber I. et II. Historiarum Livii — Vita Agricola ex Tacito. — Cromeri, Libri Sex. — Horatii Odarum Liber II. — Virgillii Aenei-

dos Liber III. et IV. — Quædam præcepta Horatii de arte Poëtica. — Denique exercitationis causa conscribere lingua latina varias lucubrationes, quas in Classe relegere, ac quæ corrigenda erant indicare, moris erat.

Antiquitates Romanas sermone latino Mag. Roszkowski discipulis enarravit.

VI.

L I N G U A G R Æ C A.

CLASSIS 4ta Didicerunt Juvenes ex Grammatica Græca nominum, pronominum, verborumque regularium paradigmata. Præterea interpretati sunt lectiones græcas, quæ eadam continentur Grammatica cum aliquot paragraphis in Chrestomathia.

CLASSIS 5ta. Hac in Classe ex institutis grammatices tradita fuere, ea omnia, quæ ad rectam, ut ajunt conjugationem, verborum irregularium atque anomalorum requiruntur. Ex Chrestomathia vero verterunt latine discipuli, grammaticæque resolverunt fabularum plurimas. Nonnullas etiam memoria complexi sunt.

CLASSIS 6ta. Quum Profes. Stoephasius capita, quæ adhuc tractanda in Grammatica ostensa supererant, ad unum omnia primo semestri exposuisset: Profes. Zabellewicz, qui eundem in munere doctoris linguæ græcæ altero semestri consecutus est, soli Authorum interpretationi vacavit. Hunc in finem usus est excerptis ex Herodoto, Xenophonte, Platone et Lib. 2do Jliados Homeri.

J E Z Y K R O S S Y Y S K I.

Gdy Nauka Rossyyskiego języka dopiero w tym roku do naszych szkół wprowadzona została, przeto ieden tylko oddział z Uczniów Klasy 4tej, 5tej i 6tej którzy się z własnéj woli podali, uformowany został. Dawał zaś tego języka w trzech godzinach na tydzień P. Professor Werbusz.

G E O G R A F I I A.

KLASSA I. Nauczyciel X. Jasiobędzki opisawszy granice, podział, znaczniejsze miasta i rzeki Królestwa Polskiego, przystąpił do innych krajów Europejskich, i tym samym sposobem, co wyżej postępując, dał poznać Uczniom skład całej Europy. Mówił o ogólnym podziale innych części ziemi. Nakoniec opisał kształt kuli ziemskiej, różność klimatów, pór roku, i t. d.

KLASSA II. Nauczyciele X. Petrykowski i X Jasiobędzki, powtórzywszy z Uczniami w krótkości co było w Klasie poprzedzającej, przystąpili do opisu fizycznego krajów w Europie i innych częściach ziemi będących. Mówiąc o Królestwie Polskiem, wyszczególnili obwody, Powiaty, rzeki i miasta.

KLASSA III. W téj Klasie Nauczyciel X. Jasiobędzki wyłożył Uczniom Jeografią właściwie polityczną, krajów Europejskich. Przy opisie innych części świata, miał szczególniey wzgląd na osady Mocarstw Europejskich.

VIERTE KLASSE. Statistik. Der Lehrer sprach zuerst im allgemeinen von dem Flächeninhalt, der Volksmenge, der Land- und Seemacht der europäischen Staaten, und hernach ins besondere von der Lage, der Größe, den Einwohnern, der Landmacht, der Produkte, u, d, g, des Königreichs Pohlen.

HISTORYA POWSZECHNA.

KLASSA I. Nauczyciel X. Jasiobędzki stosownie do Planu dał Uczniom ogólne wyobrażenie Historji Powszechnéj, podzielił ją na dwanaście Epok, opowiadając w każdéj ludzi stanowiących Epoki, i znakomitsze wypadki w dziejach ludzkich.

Kurs I.

KLASSA II. W dwóch oddziałach téj Klasy Nauczyciele X. Ciastowski i X. Jasiobędzki trzymając się Historji Elementarnej, opowiadali Uczniom dzieje narodów od stworzenia świata, do podziału Państwa Rzymskiego na wschodnie i zachodnie.

KLASSA III. Nauczyciel X. Jasiobędzki opowiadał dalej Historjã tym sposobem iak w Klasi poprzedzającej, i doprowadził ją do roku 1812.

Kurs II.

KLASSA IV. Dzieje ludów starożytnych od stworzenia świata do Narodzenia Chrystusa, obszernie Nauczyciel opowiadał.

KLASSA V. Od Narodzenia Chrystusa do odkrycia Ameryki.

KLASSA VI. W téj Klasi Nauczyciel nie tylko się starał ukończyć Historjã, ale przytém ile możności odpowiedzieć planowi. W tym celu opowiadał Uczniom dzieje każdego narodu Europejskiego w szczególności, zaczawszy od początku wieku XVI. i doprowadził je do naszych czasów. Nigdy nie omieszkał zwracać uwagi Uczniów tak téj, iako i dwóch Klasi poprzedzających, na stan Religji, obyczajów, kunsztów, nauk, handlu, ludzi uczonych, i na to wszystko co tylko jest użytecznym i przykłada się do szczęścia narodów, lub do ich upadku.

HISTORIA POLSKA.

Kurs I.

KLASSA II. Uczniom téj Klasy dawana była Historja Polska od początku do Kazimierza W.

KLASSA III. W jednej godzinie na tydzień téj nauce poświęconey, Nauczyciel X. Jasiobędzki, opowiadał Uczniom dzieje oyczytne od Kazimierza W. do ostatniego podziału Polski, czyli do roku 1795.

Kurs II.

w KLASSIE IV. Opowiadał ia Nauczyciel obszernie od Mieczysława do Zygmunta I.

w KLASSIE V. Od Zygmunta do śmierci Augusta III. Nawięcey się trzymał dzieła P. Bandtkie.

KONSTITUCYA KRÓLESTWA POLSKIEGO.

Początkowo wyłożono zasady z prawa natury wywiedzione, potem rozbierano Konstytucyę Kraiowi naszemu przepisaną, następnie czytano dekreta Władzy naywyższej, rozwinięcie Konstytucyi w niektórych artykułach obeymuiące, a w Dzienniku praw umieszczone.

ARYTMETYKA, ALGEBRA, JEOMETRYA.

KLASSA I. *Arytmetyka.* Wyłożywszy naypierwsze téj nauki wiadomości, przystąpił Nauczyciel do działań samych, wprawiając Uczniów w cztery działania arytmetyczne na liczbach pojedynczych i ilorakich. Obeznał ich przy tém z miarami, wagami i pieniędzmi kraiowemi.

Jeometrya. W celu przysposobienia Uczniów do Klasy następującej, dano im ogólna znościomość o liniach, kątach, trójkątach, kwadratach, o kole i niektórych jego własnościach. Podano sposób mechaniczny dzielenia linii, lub kąta na części równe, prowadzenia prostopadłej, kręślenia figur; wynaydowania powierzchni prostokątów, wytykania linii prostych na gruncie i t. d.

KLASSA II. *Arytmetyka*. Powtorzywszy cztery działania liczb prostych i wielorakich, przystąpiono do ułomków dziesiętnych i prostych, po czém daną naukę o regule trzech prostéj i odwrotnéj.

Jeometrya. Wiadomości czterech pierwszych rozdziałów Jeometrii, na Klasse tę przeznaczonych, stosownie do planu, ukończone zostały.

KLASSA III. *Arytmetyka*. Powtórzywszy z Uczniami ważniejsze tego przedmiotu wiadomości, które słyszeli w Klasie poprzedzającej, wyłożono im naukę o Miarach, Wagach i Monetach zagranicznych porównywiąc je z krajowemi, i przystąpiono do reguły odtrącania procentu, reguły spółki, składanéj i łańcuchowéj. Podano także wzory układania rejestrów gospodarskich, kupieckich i wojskowych. Po czém okazano im cztery działania arytmetyczne na znakach ogólnych, własności proporcji arytmetycznéj i ieometrycznéj, podnoszenie liczb do kwadratu, i wyciąganie pierwiastku kwadratowego.

Jeometrya. Przebiegłszy Nauczyciel Jeometrią w Klasach niższych dawaną, wykladał ją Uczniom podług dzieła elementarnego dalej, iako to: o kole, o powierzchni wielokątów, i większą część o podobieństwie wielokątów i proporcjonalności ich boków.

KLASSA IV. *Arytmetyka*. X. Kamionowski, powtórzywszy z Uczniami cztery działania na znakach ogólnych, wyłożył 1^{od}, teorią równań stopnia pierwszego z jedną i kilka ilościami niewiadomemi. 2re, teorią równań stopnia drugiego. 3^{cie}, o potęgach arytmetycznych i ieometrycznych. 4te, teorią logarytmów wraz z przyśtosowaniem do rozwiązywania zagadnień o procentach składanych i reguły odtrącania. Nadto okazał niektóre skrócenia arytmetyczne.

Jeometrya. Tenże Nauczyciel, z dzieła na szkoły Departamentowe przeznaczonogo, ukończył zupełnie kurs Jeometryi na tę Klasę przeznaczonę, i Trygonometrią prostokreślną. Dla przystosowania teoryi do praktyki, wymierzili Uczniowie w części za pomocą stolika, a w części za pomocą kątomiaru wieś Polków z przyległościami.

Na ćwiczenia prywatne rozwiązywali zagadnienia z Jeometryi, Algiebry i Arytmetyki, tudzież szukali logarytmów liczb 2, 5, i 7-

KLASSA V. *Algiebra.* Nauczyciel X. Dąbrowski wyłożył Uczniom, 1^{od} dzielenie ilości Algiebraicznych wielorakich; 2re, wynaydowanie naywiększego spólnego dzielnika tychże ilości; 3^{cie}, wyciąganie pierwiastków wszelkiego stopnia, tak z ilości liczebnych iak Algiebraicznych; 4te działania z ilościami pierwiastkowemi i z wykładnikami ułomkowemi; 5te, Teoryą Logarytmów podług sposobu podanego przez P. Long; 6te, formuły ogólne na rozwiązywanie równań stopnia pierwszego z iakąkolwiek liczbą niewiadomych; 7me, Osobliwości trafiające się w rozwiązywaniu równań stopnia pierwszego i drugiego; 8me, równania o dwóch wyrazach; 9te, równania stopni wyższych, które na wzór równań stopnia drugiego mogą być rozwiązane.

Na ćwiczenia prywatne rozwiązywali zagadnienia z Arytmetyki i Algiebry początkowéy, i wynalezli Logarytmy kilkunastu liczb podług teoryi P. Long.

Jeometrya. X. Kamionowski wyłożył Uczniom podług dzieła Lacroix własności brył zakończonych powierzchniami płaskimi i wypukłemi; wraz z teoryą równoważenia.

Trygonometrya P. Armiński dając w téy Klassie iedną godzinę na tydzień, wyłożył Uczniom prócz niektórych formuł z Trygonometrii prostokreślnéy, w całej obszerności Trygonometrią

sferyczną, z dodaniem sposobu obrachowania powierzchni Trójkąta sferycznego; podług dzieła P. Delambre.

KLASSA VI. X. Dąbrowski wyłożył *1od* Teoryą Kombi-
nacy; *2re*, Binom Newtona; *3cie*, Teoryą ogólną równań; *4te*,
Wynaydowanie pierwiastków spółmiernych, równych i przy-
bliżonych w równaniach liczbowych drugi stopień przechodzą-
cych; *5te*, Aplikacye Algiebry do Jeometry mianowicie gło-
wniejsze własności koła, Ellipsy, Hyperboli i Paraboli, z nie-
którymi zastosowaniami do Optyki, Architektury, Cywilney i Mi-
litarney, Astronomii i t. d.

Na ćwiczenia prywatne rozwiązywali Uczniowie zagadnie-
nia z Arytmetyki i Algiebry początkowey; tudzież powtarzali
główniejsze wiadomości z Jeometry Elementarney. Nadto X.
Bystrzycki w jedney godzinie na tydzień, powtórzył z Uczniami
drugoletniemi całą Matematykę niższą.

POCZĄTKI ASTRONOMII.

KLASSA VI. P. Armiński dając w téy Klassie na tydzień
po godzin dwie, powtórzywszy Uczniom w całej obszerności
Trygonometrią sferyczną, wyłożył *1od*, Sposób rozwiania
funkcyi tak Algiebraicznych iako też i wykładniczych, oraz
funkcyi Okręgowych na szeregi. *2re*, Kalkuł dyfferencyalny
funkcyi Algiebraicznych i funkcyi Okręgowych. *3cie*, Począ-
tki Astronomii podług dzieła P. Delambre, z tą jednak odmianą,
iż ponieważ w spomnionem dziele, do obrachowania jedney i
tęży samy Autor umieścił wiele różnych sposobów; P.
Armiński dla krótkości czasu, starał się wyłożyć Uczniom tylko
te, które sądził za najłatwiejsze, a które jednak są dostate-
czne tak do obrachowania biegów ciał niebieskich, i wszel-
kich z nich wyływających zjawisk, iako też i niektórych przy-
czyn fizycznych, rozciągających się do położenia ciał niebie-
skich w przestrzeni.

HISTORIA NATURALNA.

KLASSA I. Stosownie do planu dano Uczniom wyiątki z Historji Naturalnéj rzeczy nayciekawszych, nayużyteczniejszych, nayszkodliwszych, tudzież podział téj Nauki.

KLASSA II. Uczniowie téj Klasy mieli wyłożona całą gromadę Zwierząt ssacych, podzieloną na rzędy, rodzaje, gatunki.

KLASSA III. Gromada Ptaków, Gadu, Ryb, każda w szczególności podzielona na rzędy, rodzaje, gatunki.

KLASSA IV. W gromadzie owadu i robaków uczyniwszy podziały główną różnicę stanowiącą, przystapiono do opisania rodzajów i gatunków; zastanawiając się szczególnie nad temi które są pożyteczne, iako téż i nad takimi które są szkodliwe, podając sposoby ich wygubienia.

KLASSA V. *Botanika*. Nauczyciel wyłożywszy Uczniom w porze zimowéj części roślin zewnętrzne i ich nazwiska, (podług dzieła wydanego w języku Polskim przez Jakóba *Hoffmana*), na które w opisywaniu szczególnie wzgląd mieć należy, iako to: korzeń (*radix*), pień (*truncus*), gałęzie (*rami*), podpory (*fulcrum*), kwiatostan (*inflorescentia*), owocowanie (*fructificatio*), przystąpił X. Politowski w porze letniéj do poznawania istot organicznych bezdusznych podług układu Linneusza. — W czasie pogodnym wychodzili uczniowie na herbarzacya, i podług dostrzeżonych cech w roślinach i podanych prawideł one umieszczali.

KLASSA VI. *Mineralogia*. Dawana była podług dzieła *Brochant*, szczególnie zastanawiano się nad metalami i sposobami ich wyrabiania.

F I Z Y K A.

KLASSA II. Wyłożone były własności ciał najmocniej zmysły uderzające, wyrazy techniczne w nauce téy używane.

KLASSA III. Okazano własności cieplika. — Skład Termometrów, pirometru i ich użytek. — Własności płynu elektrycznego. — Skład maszyny elektryczney, elektroforu i narzędzia do niey służące. — Wyłożono przyczyny grzmotu, piorunu, — Sposoby stawiania konduktorów. — Własności materyi magnetyczney i sposoby robienia igły magnetyczney. — Własności fizyczne wody i lodu, — początki dymów wodnistych, mgły, chmur, deszczów, trąby napowietrzney, źródeł, rzek, śniegu, szronu, gradu. Nakoniec opisano skład wilgociomiarów i deszczomiarów.

KLASSA IV. Własności Fizyczne powietrza. — Teorya biegu ciał prostego, przyspieszonego, z uderzenia się ciał tak sprężystych iak niesprężystych pochodzącego — Wykład maszyn prostych i składanych.

KLASSA V. Rozbiór powietrza atmosferycznego — Rozbiór wody — własności gazów.

Hidrostatyka. Ciśnienie cieczy na dna naczyń — Sposoby dochodzenia ciężkości gatunkowych.

Hidraulika. Wypływanie cieczy — Stosunek między ilością wypłynioną, otworem, wysokością naczynia, czasem płynienia. Teorya maszyn Hydraulicznych, iakoto pomp, młynów, wiatraków i t. p.

KLASSA VI. *Optyka.* Zasady téy nauki — Ćwiczenia optyczne.

Katoptryka. Teorya zwierciadeł płaskich i kulistych.

Dyoptryka. Teorya łamania się światła, tłumaczenie skutków stąd pochodzących. Okazywał Nauczyciel narzędzia optyczne, iakoto: Mikroskopy, Teleskopy. i t. p.

CHIMIA.

KLASSA VI. Różnica Chimii od Historii Naturalnej i od Fizyki, — Atrakcyja skupienia, skład i ięcy prawidła. — Roboty chemiczne. — Działania światła, ciepłika, powietrza, wody. — Formowanie się kwasów, ich rodzaje i gatunki. — Tworzenie się soli, własności każdego rodzaju soli. — Niedokwaszanie się Metalów od powietrza, ciepłika, wody. — Rospuszczanie się metalów w kwasach; własności o istotach roślinnych i zwierzęcych.

Z dzieła Chaptala *Chimie appliquée aux arts* wykładł Nauczyciel następujące artykuły: o założeniu fabryk kwasu siarczanego, solnego, saletrowego, o wyrabianiu potaszu, saletry, hałunu, soli ammoniackiej, siarczanu żelaza, błękitu pruskiego.

LOIKA.

KLASSA V. Z rękopismu JX. Przeczytańskiego wykładł Nauczyciel następujące materye. — O władzy czułości i działaniach przy niej. — O wyobraźni i działaniach duszy przy niej. — O sędzie domyślnym. — Jle towarzystwo przyczynia się do pomnożenia wiadomości. — Zbiór wyobrażeń. — Przypomnienie i rozszerzenie wiadomości, o władzach, działaniach i wyobrażeniach. — Układ wyobrażeń i wyrazów. — Wyrazy odpowiadają wyobrażeniom i ich względom. — O działaniach władzy zwaney wola. — Przygotowanie do rozumowania. Rozumowanie właściwe. — Skrócenia rozumowania właściwego. Porządek czyli sposób dłuższych rozumowań. — Porównanie sposobów rozbiorowego i zbiorowego. — Rozumowanie zwane przekładaniem albo przerabianiem. — Różne zbliżenia do prawdy. — Wiadomości zmysłowe. — wiadomości domysłowe. — Wiadomości cudze. — Wiadomości umysłowe. — Wiado-

mości mieszane. — Korzystanie z wiadomości drugich. — Przesłrogi dla tych, którzy chcą uczynić postępek w naukach.

Czytana także była w téj klassie Loika Kondyllaka.

K A L L I G R A F I I A.

KLASSA I. JP. Hermanowski dając godzin trzy na tydzień, uczył naprzód pisać fundamentalnych krések, z których się głoski składają; potem podawał sposób kręślenia tychże i podzielenia na gatunki i klasy, okazując to wszystko na tablicy; przy tém uważał, aby postać uczniów przy pisaniu była iak nayprzyzwoitsza, mając wzgląd na trzymanie piór i papieru.

KLASSA II. Tenże Nauczyciel mając po dwie godziny na tydzień powtórzył pierwiastkowe zasady sztuki pisania rozbiorowym sposobem, dawał własnoreczne wzory do naśladowania pod okiem swoim, a dla wprawy naznaczał na domowe ćwiczenia różne powieści, które w następnych godzinach Kalligrafii okazywali.

KLASSA III. JP. Hermanowski wyłożywszy Teoryę sztuki pisania, okazał różnicę charakterów Polskich, Francuzkich i Angielskich. Dla lepszego poznania składu głosek pisali Uczniowie piorem podwójnie rozczepaném. Na ćwiczenia domowe zadawał różne wyjątki z dzieł Krasickiego, i z Wypisów francuzkich, a uchybienia przeciw zasadom téj sztuki popelnione wytykał i poprawiał. Sposób zacinania piór do różnych charakterów był pokazany.

Kalligrafią niemiecką w Klassach trzech wspomnionych dawał JP. Pakhäuser, mając do tego przedmiotu w każdéj Klassie godzinę iedną.

R Y S U N K I.

KLASSA I. Nauczyciel *Paszkiewicz* zatrudniał Uczniów kreśleniem od ręki linii prostych, poziomych, prostopadłych, przekątnych, i równoodległych: dzieleniem tychże na równe części, tudzież rysowaniem kwadratów, koła i owalu, dzieląc go na części przyzwoite.

KLASSA II. Tenże Nauczyciel wprawiał Uczniów w rysowanie części twarzy, rąk i nog, poczem tłumaczył podział głowy, i dawał do naśladowania wzory Konturów w rozmaitem położeniu.

W Klasach III. IV. V. i VI. Nauczyciel *Janiszewski* wykładał Uczniom na Tablicy fundamenta téj sztuki podług *Preislera*. — Zwracając najmocniéj ich uwagę do obejmowania doskonałej proporcji za pomocą powyższych prawideł, na ten koniec Uczniowie z głów wielkości naturalnej kryślili kolejno na tablicy głowy kolosalnej wielkości.

Późniéj kopiowali na czysto z wzorów szkoły *Paryskiej*, postępki w téj sztuce okażą Uczniowie na popisie.

INSTITUT
BADA I KONSULTACJI PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, Al. Mary Siwki 77
Tel. 26-48-83

F

20.043
1816 13